

BÜYÜKÇEKMECE VE KÜÇÜKÇEKMECE GÖLLERİ ARASINDAKİ SAHANIN ARAZİ KULLANIM DEĞİŞİMLERİNİN ŞEHİR PLANLAMASI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

(The Evaluation of Land Use Changes in the Area between Büyükçekmece and Küçükçekmece Lakes: An Urban Planning Approach)

*Arş. Gör. Arif KEÇELİ**
*Yrd. Doç. Dr. Mehmet KARAKUYU**
*Arş. Gör. Sinan KOCAMAN**
*Arş. Gör. Fatih KARA**

ÖZET

Türkiye'nin en büyük metropolü olan İstanbul hızla artan nüfusuyla son yirmi yılda 2 kat büyüklüğe ulaşmıştır. Aynı zamanda Türkiye'nin en önemli kentsel cazibe merkezi olan İstanbul, sağladığı yaşam standartları ve ekonomik olanaklarla bu süreç içerisinde Türkiye'nin hemen hemen her bölgesinden göç olarak kentsel gelişimini sürdürmüş ve bugünkü nüfus yapısına ulaşmıştır. Günümüzde 12 milyonu aşan nüfusuyla İstanbul'da planlı-plansız birçok yerleşim, sanayi, ticaret ve rekreasyon alanı iç içe bulunmaktadır. Modern bir megakente yakışmayan bu görünüme, son yirmi yıl içinde kentin birçok yerinde ortaya çıkan plansız büyüme neden olmuştur. Plansız gelişen alanlarda altyapı sorunları, kaçak yapılaşma ve çevre kirliliği başta olmak üzere kentsel sorunlar görüldüğü gibi ekolojik dengede de bozulmalar gözlenmektedir. Bu durum İstanbul sakinlerine düşük yaşam kalitesi sunmaktadır.

Araştırma sahası olarak ele alınan Büyükçekmece ve Küçükçekmece gölleri arası bu olumsuz durumların yaşandığı alanlardan biridir. Yakın bir döneme kadar yoğun tarımsal faaliyet alanı olan bu sahada tarım alanları, kentsel gelişime bağlı olarak yerleşim ya da sanayi alanlarına dönüşmüş ve güneyden kuzeye kaymıştır. Bu çalışmada sözkonusu alanın öncelikli olarak arazi kullanım sınıflandırması yapılmıştır. Genel olarak 6 farklı arazi kullanımının olduğu sahada 1963 ile 2004 yılları arasındaki kentsel gelişim ve arazi kullanımındaki değişimler, 1963 ve 1996 yılına ait farklı hava fotoğrafları ve 1987 ve 2004 yıllarına ait iki farklı uydu fotoğrafı kullanılarak CBS kullanılarak işlenmiştir. Coğrafi kriterlere göre mevcut durumun değerlendirildiği ve planlamaların olumlu ve olumsuz sonuçlarının ortaya

* Fatih Üniversitesi, Fen-Edebiyat Fakültesi, Coğrafya Bölümü, 34500 Büyükçekmece - İstanbul.

E-posta: akeceli@fatih.edu.tr, mkarakuyu@fatih.edu.tr, sinankocaman@fatih.edu.tr, fatihkara@fatih.edu.tr

BÜYÜKÇEKMECE VE KÜÇÜKÇEKMECE GÖLLERİ ARASINDAKİ SAHANIN ARAZİ KULLANIM DEĞİŞİMLERİNİN ŞEHİR PLANLAMASI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

konulduğu bu çalışmanın sonunda karar vericiler için bazı önerilerde bulunulmuştur.

Anahtar Kelimeler: Arazi Kullanımı, CBS, Planlama, Kentleşme, Çarpık Kentleşme, Büyükçekmece, Küçükçekmece

ABSTRACT

Istanbul is the biggest metropolitan city of Turkey with its own population which became double size by last two decades. Also, here is most attractive center for the people who live in different places of Turkey depend on the economical opportunities and daily life standards. Today, Istanbul has over 12 million residents; there are lots of planned housing, real estates, industrial, commercial and recreational area besides unplanned ones. There were many constructional areas growing in different places and in the same time everywhere of İstanbul without systematic control during last two decades. Those unplanned area causes of such problems like infrastructure, environmental pollution, effect on the ecological balance, low neighbourhood quality in short and long time period. The area between Büyükçekmece and Küçükçekmece lakes is one of the examples of this situation. There are lots of area include residential and industrial buildings together. Some of agricultural territory demolished for houses or factories, and also existing agricultural areas were slided from south to the north during last 50 years.

The study area classified as its existing usage for this study, there are 6 general land use type all over the area. Then, this land use types observed by using 1963 and 1996 different aerial photos and two different satellite images which have taken 1987 and 2004. The changing between the years was evaluated by the geographical criterias. At the end of the study, there will be some suggest and solution for the present situations to the decision makers.

Keywords: Land Use, GIS, Planning, Urbanisation, Uncontrolled Urbanisation, Büyükçekmece, Küçükçekmece

1. GİRİŞ

Sanayileşme sonrasında, tarımsal faaliyetlerin yanı sıra yeni ekonomik faaliyetlerin ortaya çıkması ve insanların bir arada yaşama isteklerinin ve ulaşım olanaklarının artması ile köyden kente göç başlamış, yerleşim alanları genişlemiş, şehirlerin nüfusu hızla artmıştır. Ulaştırma ve haberleşme teknolojilerinin hızla ilerlemesi ile de dünya küreselleşme sürecine girmiştir. Bu sebeple mekân, mekân kullanımı, mekânda hizmetlerin sürdürülebilirliği ve benzeri konular önemli

gündem konuları haline gelmiş ve mekânsal araştırmaların önemi artmıştır. Söz konusu çalışma sahasında da genel olarak hâkim olan, yakın geçmişte yaşanmış ve yaşanmaya devam eden sosyal, kültürel, demografik ve ekonomik değişimlerin mekânla ilişkilendirilmesi son derece önemlidir. İki taraflı ele alınabilecek olan konunun bir yönü, bu mekân üzerinde gerçekleşen değişimlerde doğal ve insan yapısı mekân özelliklerinin çekici ve itici etkilerinin ortaya konmasıdır (Tümertekin ve Özgüç, 2006). Bir diğeri ise yaşanan şehirleşme ve sanayileşmenin ardından, sahadaki yerel dokunun ve tabii ortamın ne şekilde etkilendiğinin belirlenmesidir. Bugün, mekânı içine alan her türlü araştırma konusunda, coğrafi bilgi sistemleri (CBS) teknolojilerinden ve araçlarından faydalanmak mümkündür.

Günümüzde CBS teknolojilerinin girdiği her alanda ciddi bir yenilik yaşamaktadır. Şehir planlaması ve ilgili hizmetlerde CBS teknolojilerinden faydalanılarak üretilebilecek bilgiler toplum ve yönetim adına son derece verimli sonuçlar ortaya koyacaktır. Şehir planlamalarında farklı bakış açıları yakalamak, üretilecek projelerin etkinliğini sınamak, mevcut haritaların veritabanlarından yararlanmak suretiyle çok yönlü analizlerle karar aşamasına ulaşmak için gündün güne daha da gelişen CBS teknolojileri son derece güzel imkânlar sunmaktadır.

Büyük nüfus kitlelerine sahip birbirine yakın yerleşim merkezlerinin hızlı nüfus artışı ile alansal olarak birleşmesinden oluşan, ülkenin çekim merkezi konumunda olan, yönetim ve iş merkezlerinin yoğunlaştığı büyük şehirler, metropolitan şehir olarak adlandırılmaktadır (Göney, 1977). Çarpık kentleşme sonucu ortaya çıkan planlama, alt yapı sorunları, gecekondulaşma, ulaşım sıkıntıları ve çevre kirliliği günümüz megakentlerinin en önemli problemleridir. Günümüzde 12.573.836 nüfusu (TUİK, 2008) bünyesinde barındıran İstanbul ili, 39 ilçesiyle (Resmi Gazete, 2008) 5712 km²'lik idari yüzölçümüne sahiptir. Doğu batı ekseninde yaklaşık olarak 1017 km²'lik bir alanda (Kara, 2007) yayılış gösteren kent bahsedilen tarife en uygun örneklerden birini teşkil etmektedir. Kent bütünü içinde şehir nüfusu kabul edilen ilçe merkezleri sınırları içindeki toplam nüfus 11.174.257 olup, köy nüfusu olarak kabul edilen ilçe merkezleri sınırları dışında kalan yerleşim yerlerinde ise toplam nüfus 1.399.579'dur (TUİK, 2008).

BÜYÜKÇEKMECE VE KÜÇÜKÇEKMECE GÖLLERİ ARASINDAKİ SAHANIN ARAZİ KULLANIM DEĞİŞİMLERİNİN ŞEHİR PLANLAMASI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Türkiye’de görülen şehirleşme hareketleri büyük ölçüde köyden kente yapılan göçlerin bir sonucu olarak gerçekleşmektedir (Doğanay, 1997 ve Karpat, 2003). Göç olgusuyla gerçekleşen kentsel gelişim beraberinde plansız ve kontrolsüz büyümeyi getirmektedir (Kaya, 2005). Bu bağlamda, sanayileşme ve buna bağlı olarak gelişen istihdam olanakları 1950’lerden itibaren yerleşim açısından İstanbul’un cazibesini artırmış, 1970 ile 1990’lı yılların başına kadar en yüksek seviyelere ulaşan göç dalgaları, her ilçenin kendi sınırlarını aşmış komşu ilçelerle iç içe girmesiyle oluşan bir megakentin meydana gelmesine neden olmuştur. Hızlı kentleşme sürecinde gelişen plansız yerleşim alanları, altyapı eksikliğinden kaynaklanan problemler, yeşil alan kayıpları ve bunların benzeri çok sayıda faktör Türk ve Dünya tarihi açısından özel bir öneme sahip olan İstanbul’un kentsel orijinalitesinin kaybolmasına neden olmuştur.

Cumhuriyetin kuruluş yıllarında 139 km² alana sahip olan İstanbul şehrinin alanı cumhuriyet döneminde çok hızlı bir gelişme göstererek 2007 yılında da 1017 km²’ye ulaşmıştır. Özellikle 1970’li yıllardan sonra otomobil kullanımının artması ve kırsal kesimden İstanbul’a gelen yoğun göçler sonucunda İstanbul’un sınırları doğuda Bostancı-Maltepe-Kartal-Pendik ve Gebze yönünde, batıda da E-5 karayolu boyunca Avcılar-Büyükçekmece yönünde gelişme göstermiştir (Tümertekin, 1997). 1980’den sonra İstanbul Metropolitan alanının çok hızlı bir şekilde gelişmesinde etrafındaki küçük yerleşmeleri yutmasının ve bünyesine katmasının da önemli bir etkisi vardır. Bu çalışmada da İstanbul’un 1970 sonrasında gelişen en önemli alanlarından biri olan Küçükçekmece ve Büyükçekmece gölleri arasındaki alanın arazi kullanım değişikliğinin ortaya konması amaçlanmıştır.

2. ÇALIŞMA ALANININ LOKASYONU VE GENEL ÖZELLİKLERİ

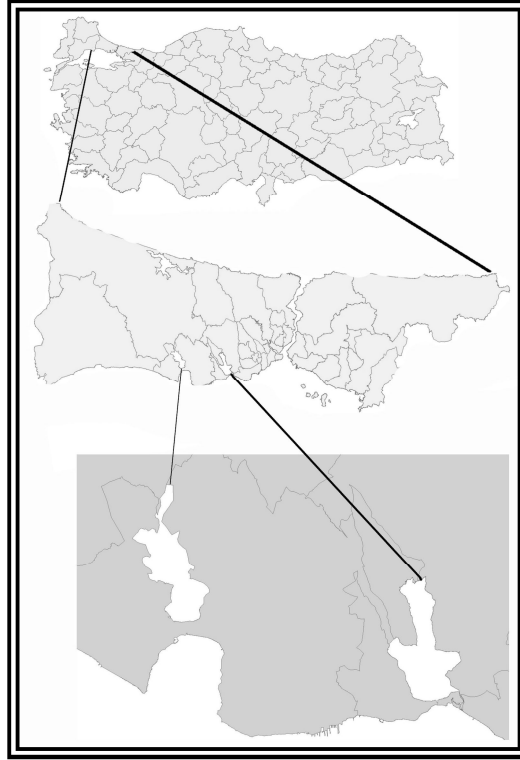
Marmara Bölgesi’nin Çatalca-Kocaeli Bölümü’nde, İstanbul’un Avrupa yakasında bulunan çalışma alanının sınırlarını, doğuda Küçükçekmece Gölü, batıda Büyükçekmece Gölü, kuzeyde TEM otoyolu ve güneyde Marmara Denizi oluşturmaktadır (Şekil 1).

Araştırma alanı içerisinde Büyükçekmece, Avcılar ve yeni düzenleme ile (Resmi Gazete, 2008) ilçe statüsüne geçmiş olan Esenbahçe ve Beylikdüzü olmak üzere 4 ilçe yer almaktadır. Çalışma

alanı İstanbul'un en hızlı büyüyen yerleşim yerlerinden biridir. Çalışma alanının Topkapı'ya olan uzaklığı 35 km olup, toplam alanı 155 km²'dir. E-5 karayolunun ikiye böldüğü alanın kuzeyinde yine İstanbul'un en önemli arterlerinden biri olan TEM otoyolu bulunmaktadır.

İstanbul'un en hızlı büyüyen yerleşim merkezi olan Büyükçekmece İlçesi, Topkapı'ya 35 km uzaklıkta ve E-5 karayolunun 2 tarafında yayılmış durumdadır. 196 km²'lik yüzölçüme sahip olan Büyükçekmece İlçesi'nin denizden yüksekliği 0-150 m arasında değişmekte olup, ilçenin büyük bir bölümü az engebeli ve düz alanların oluşturduğu bir topografyaya sahiptir.

Büyükçekmece İlçesi yakın bir geçmişe kadar rekreasyon alanı olarak kullanılmaktayken, günümüzde 688.774'lük nüfusuyla İstanbul'un önemli bir yerleşim alanı haline gelmiştir. İlçede 310 bin civarında konut bulunmaktadır. Büyükçekmece, 1988 yılına kadar Çatalca İlçesi'ne bağlı bir belde iken 17.06.1988 tarih ve 3392 sayılı kanunla ilçe olmuştur (Büyükçekmece Kaymakamlığı, 2008). 2000 yılında yapılan nüfus sayımı sonuçlarına göre 384.089 (DİE, 2000) nüfusa sahip olan Büyükçekmece, 2007 yılında gerçekleştirilen adrese dayalı nüfus sayımı sonuçlarına göre %79,4 büyüyerek 688.774 nüfusa ulaşmıştır. İlçe Merkez, Kumburgaz, Mimarsinan, Tepecik, Gürpınar, Beylikdüzü, Yakuplu, Kıraç, Esenyurt ve Bahçeşehir olmak üzere 10 belediye, 45 mahalle birimine sahipken 2008 yılı başında yerel yönetimlerle ilgili olarak gerçekleştirilen yeni düzenleme doğrultusunda

Şekil 1. Çalışma Alanı.

Figure 1. The Study Area.

BÜYÜKÇEKMECE VE KÜÇÜKÇEKMECE GÖLLERİ ARASINDAKİ SAHANIN ARAZİ KULLANIM DEĞİŞİMLERİNİN ŞEHİR PLANLAMASI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

kendi alanı içerisinde iki yeni ilçe daha çıkarmıştır. Bunlar; Esenbahçe ve Beylikdüzü ilçeleridir. Büyükçekmece İlçesi içerisindeki Kıraç, Esenyurt ve Bahçeşehir beldeleri Esenbahçe İlçesi'ni oluştururken Gürpınar, Kavaklı ve Yakuplu beldeleri ise Beylikdüzü İlçesi'ni oluşturmuştur. Konu ile ilgili "Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkındaki 5747 nolu kanun" 2009'da gerçekleştirilecek yerel yönetim seçimlerinden sonra yürürlüğe konulacaktır (Resmi Gazete, 2008).

Topkapı'ya 27 km uzaklıkta bulunan ve kuzey-güney doğrultusunda bir uzanış gösteren Avcılar İlçesi'nin alanı 39 km²'dir. İlçenin doğusunda Küçükçekmece Gölü ve Küçükçekmece İlçesi, güneyinde Marmara Denizi, batısında Beylikdüzü ve kuzeyinde Esenbahçe ilçeleri bulunmaktadır. 1912 Balkan Savaşı sonunda Razgrat, Vetova ve Pazarcık'tan gelen Türklerin bölgede iskan edilmeleriyle şekillenmeye başlayan yerleşme, 1924 yılında Yunanistan ile yapılan mübadele sonrasında Ambarlı olarak adlandırılan alanda bulunan 40-50 hanelik köye Türklerin yerleştirilmesiyle devam etmiş, takip eden yıllarda bazı askeri birliklere ev sahipliği yapmıştır. 1950 yılından sonra ise İstanbul çevresinde görülen sanayileşme hareketine bağlı olarak başlayan göç dalgası, 1960'lı yıllardan sonra ilçede etkisini göstermiş, bu tarihlerden itibaren Anadolu ve Trakya'dan ilçeye yoğun nüfus akımı yaşanmıştır. Avcılar, 1970'ten sonra İstanbul'daki istimlak hareketiyle birlikte nüfus patlaması yaşamış ve günümüz İstanbul'unun en yoğun ve gözde yerleşim merkezlerinden biri haline gelmiştir. 1999 depreminden sonra bölgede sosyal, ekonomik ve demografik göstergelerde durağan bir dönem yaşansa da çok geçmeden eski trende geri dönmüştür. Uzun yıllar Bakırköy İlçesi'ne bağlı bir yerleşme olan Avcılar 04.07.1987 tarihinde Küçükçekmece İlçesi'ne bağlanmış ve ardından 27.05.1992 tarih ve 3806 sayılı Bakanlar Kurulu kararı ile Küçükçekmece İlçesi'nden ayrılarak Merkez, Denizköşkler, Ambarlı, Cihangir, Mustafa Kemal Paşa, Firuzköy, Üniversite, Gümüşpala, Yeşilkent ve Tahtakale mahallelerinin birleşmesi ile oluşan başlıbaşına bir ilçe halini almıştır (Avcılar Kaymakamlığı, 2008).

3. AMAÇ VE METOT

Bu çalışmanın amacı, Küçükçekmece ve Büyükçekmece gölleri arasında kalan sahanın, 1963 ile 2004 yılları arasındaki şehirselleşimi

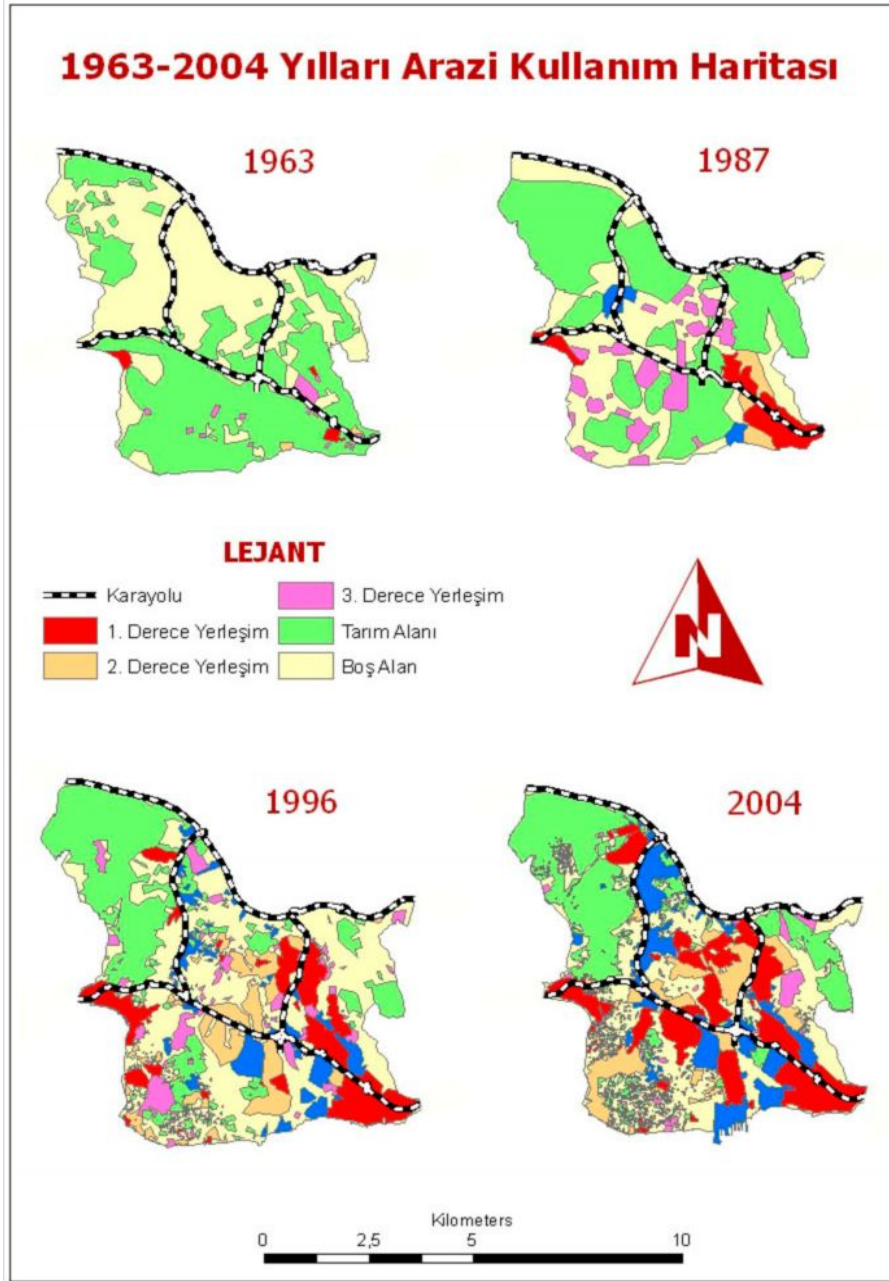
ve arazi kullanımındaki değişimleri CBS kullanarak göstermek, mevcut durumun analizini yapmak ve planlamaların olumlu ve olumsuz sonuçlarının ortaya koymaktır.

Günümüzde birçok yerel yönetimin ilgili birimleri ve özel şirketler arazi kullanımlarının tespiti, şehir-bölge planlamaları ve gelişim stratejilerinin belirlenmesi için uzaktan algılama ve coğrafi bilgi sistemleri teknolojilerinden yararlanmaktadırlar. Bu çalışmada da, araştırma sahasının 1963 ve 1996’da alınmış olan hava fotoğrafları ile 1987 ve 2004 yıllarında alınmış uydu görüntülerinden yararlanılarak konuyla ilgili ihtiyaç duyulan sayısal veriler elde edilmiştir. ArcGIS 9.2 yazılımı kullanılarak sahanın 4 farklı yıldaki arazi kullanımları ve değişimleri gösterilmiştir. Arazi kullanım tipleri yoğun yerleşim (1), orta dereceli yerleşim (2), dağınık yerleşim (3), endüstri-sanayi ve ticaret alanları (4), tarım alanları (5) ve boş alanlar (6) olarak sınıflandırılmıştır. Yerleşim alanlarının sınıflandırılması arazi üzerinde mevcut olan bina sayısına ve yoğunluğuna göre belirlenmiştir. Ana merkezlerin dışında kurulan siteler ise 15 bloktan fazla ise 1 numara ile az ise 2 numara ile sınıflandırılmıştır. Alanların özellikleri, haritanın veri tabanına yukarıda arazi kullanım tiplerinin yanlarında verilen rakamlarla işlenmiştir. Sayısallaştırma işlemi kontrollü sınıflandırma metodu kullanılarak yapılmıştır. Elde edilen haritalar raster formatına dönüştürüldükten sonra komşuluk ve yakınlık gibi mekânsal analiz araçları kullanılarak değişim değerlendirilmiştir. TÜİK’ten alınan 1935 ve 2007 arasında yapılan sayımlara göre ilçe ve belde bazlı nüfus verileri araştırma sahasının kentsel büyümesi ile ilişkilendirilmiştir.

4. BULGULAR

1963 yılında henüz şehirleşmenin başlamadığı çalışma alanının % 49,9’u tarım alanı iken % 47,7’si boş alan, % 1,3’ü dağınık yerleşim alanı, % 0,8’i yoğun yerleşim alanı ve % 0,3’ü orta dereceli yerleşim alanıdır (Şekil 3). 1963 yılında iki göl arasında herhangi bir sanayi alanı bulunmamaktadır. Buna göre çalışma alanının hemen hemen tamamını tarım alanları ve boş alanlar oluşturmaktadır. Yoğun yerleşim alanları sadece Büyükçekmece’de Albatros mevkiinde ve Avcılar’da küçük bir alanda bulunmaktadır. Bunun yanında E-5 karayolunun kuzeyi ile bugünkü TEM otoyolu arasında boş alanlar bulunurken güney kesiminde tarım alanları yoğunluk göstermektedir (Şekil 2).

BÜYÜKÇEKMECE VE KÜÇÜKÇEKMECE GÖLLERİ ARASINDAKİ SAHANIN ARAZİ KULLANIM DEĞİŞİMLERİNİN ŞEHİR PLANLAMASI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

Şekil 2. Çalışma Alanının 1963-2004 Yılları Arası Arazi Kullanımı Değişimi.
Figure 2. Land Use Change of Study Area between 1963-2004.

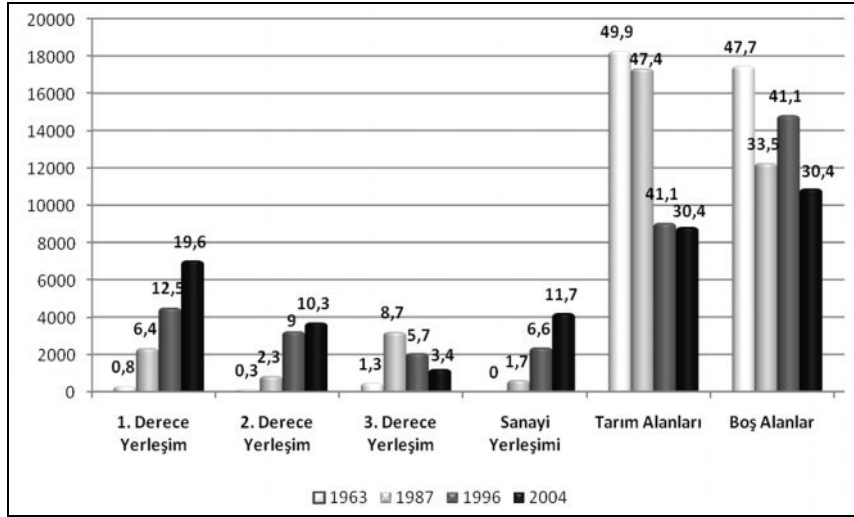
1987 yılına ait çalışma alanının arazi kullanım haritasına bakıldığında çalışma alanının % 47,4'ünün tarım alanı, % 33,5'inin boş alan, % 8,7'sinin dağınık yerleşim alanı, % 6,4'ünün yoğun yerleşim alanı, % 2,3'ünün orta dereceli yerleşim alanı ve % 1,7'sinin sanayi yerleşimi olduğu görülmektedir (Şekil 3). 1987 yılında şehirleşme hareketlerinin Avcılar'da E-5 boyunca, Parseller civarında ve E-5 ile Marmara Denizi arasında yoğunlaştığı görülürken Ambarlı civarında ve Kıracı'nın batısındaki alanda ilk sanayi tesislerinin kurulduğu görülmektedir (Şekil 2). Büyükçekmece'de ise yoğun nitelikli yerleşim alanı Albatros ile Büyükçekmece Gölü arasındaki alanda gelişme göstermiştir. Bunun yanında bu dönemde E-5 ile Marmara Denizi arasındaki alandaki tarım alanlarının genellikle boş alana veya dağınık yerleşim alanlarına dönüştüğü görülmektedir. Ayrıca Büyükçekmece Gölü'nün kuzeydoğusunda 1963 yılında boş alan olan yerlerin 1987 yılında tarım alanı olarak değerlendirildiği görülmektedir.

1996 yılında çalışma alanının her tarafında şehirleşmenin etkisi son derece etkili bir şekilde görülmektedir. Bu dönemde çalışma alanının % 41,4'ü boş alan, % 25,1'i tarım alanı, % 12,5'i yoğun yerleşim alanı, % 9,0'ı orta dereceli yerleşim alanı, % 6,6'sı sanayi yerleşimi, % 5,7'si ise dağınık yerleşim alanı olarak kullanılmaktadır (Şekil 3). 1996 yılında daha önceki mevcut alanlara ilave olarak Esenyurt, Esenkent, Gürpınar ve Kıracı çevresinde yoğun nitelikli yerleşimler gelişirken sanayi alanları özellikle Ambarlı, Haramidere, Firuzköy, Yakuplu, Kıracı, Hadımköy yolu çevresinde gelişme göstermiştir. Orta dereceli yerleşim alanları özellikle Yakuplu, Esenyurt ve Beylikdüzü'nde gelişme gösterirken dağınık yerleşim alanları özellikle Beykent ile Gürpınar merkez arasındaki alanda ve Akçaburgaz Mevkii'nde yoğunluk göstermiştir (Şekil 2).

2004 yılında çalışma alanının % 30,4'ünü boş alanlar, % 24,6'sını tarım alanları, % 19,6'sını yoğun yerleşim alanları, %11,7'sini sanayi alanları, % 10,3'ünü orta dereceli yerleşim alanları ve % 3,4'ünü dağınık yerleşim alanları oluşturmaktadır (Şekil 3). 2004 yılında Yakuplu, Beylikdüzü, Beykent ve Esenyurt civarındaki orta derece yoğunluktaki alanlar yoğun yerleşim alanlarına dönüşürken, orta dereceli yerleşimler yoğun yerleşimlere komşu olan gelişime açık alanlardan oluşmaktadır. Dağınık yerleşimler ise Büyükçekmece İlçesi'nin güney kısmında Gürpınar çevresinde ve Avcılar İlçesi'nde Firuzköy sanayi sitesinin kuzey bölümlerinde görülmektedir. Gürpınar çevresindeki dağınık yerleşimler ağırlıklı olarak villa tipi yazlık evlerden oluşmaktadır. Tarım alanları, Büyükçekmece Gölü'nün kuzeydoğusunda imara kapalı, tarımsal faaliyetler

BÜYÜKÇEKMECE VE KÜÇÜKÇEKMECE GÖLLERİ ARASINDAKİ SAHANIN ARAZİ KULLANIM DEĞİŞİMLERİNİN ŞEHİR PLANLAMASI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

için ayrılmış sahada yoğunlaşırken sanayi alanları Ambarlı Limanı çevresinde, Fizruköy’de, Kıraç’ın batısında ve Hadımköy yolu etrafında gelişmiştir (Şekil 2). Bu sanayi alanlarının tamamı yerleşim alanları ile yan yana bulunmaktadır. Çalışmada kullanılan boş alan sınıflandırması, hali hazır rekreasyon amaçlı kullanılan alanları (sahil şeritleri, her iki göl kıyısında da belediyeler tarafından oluşturulan tesisler), özel kurum ve kuruluşların arsaları içerisinde kalan ancak kullanılmayan alanları (İstanbul Üniversitesi Avcılar Kampüsü, Ambarlı Liman tesisleri çevresi) ve her hangi bir şehrsel fonksiyon için kullanılmayan alanları içine almaktadır (Şekil 2).

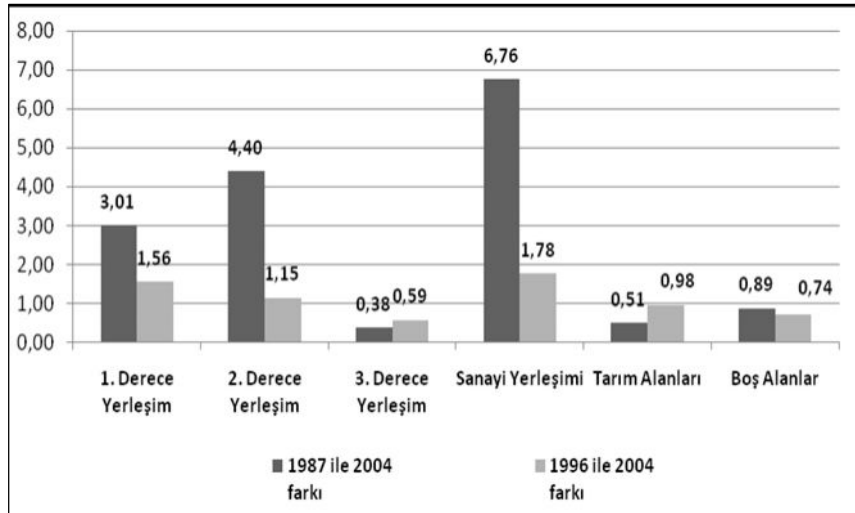

Şekil 3. Yıllara Göre Arazi Kullanım Türleri (Hektar).
Figure 3. Land Use Type Depends on the Years.

5. SONUÇ VE ÖNERİLER

Arazi kullanımlarındaki değişim oranlarına bakıldığında 1. ve 2. derece yerleşim alanlarında önemli miktarda artış göze çarpmaktadır. 1963’ten 2004 yılına kadar geçen 41 senelik zaman diliminde yoğun yerleşim alanları 24, 2. derece yerleşim alanları ise 34 kat artış göstermiştir. 2. derece yerleşim alanlarının zaman içerisinde yoğun yerleşim alanlarına dönüşeceği göz önüne alındığında tedbir alınmadığı takdirde ciddi altyapı sorunları ile ve kentsel fonksiyonların eksiklikleri araştırma sahasında kendini hissettirecektir. Sanayi faaliyetleri küçük çaplı kuruluşların 70’li yıllarda yaptıkları yatırımlar ile başladığı için 1963 görüntüsünde sanayiye

ait herhangi bir arazi kullanımı tespit edilememiştir. Ancak 1987 ve 2004 yılları arasındaki arazi kullanımı değişimi sonuçlarına göre 17 yıllık zaman diliminde endüstri ve sanayi için kullanılan arazi oranı 6 kat artmıştır. Aynı yıllar arasında 1. derece yerleşim alanlarının 3 kat, 2. derece yerleşim alanlarının ise 4 kat arttığı düşünülürse, istihdam oranının hızla arttığı bir bölgede sanayinin o bölgedeki arazi kullanım değişimi üzerindeki dolaylı etkisi daha rahat görülebilmektedir (Şekil 4). 1963 ile 1987 yılları arasında 3. derece yerleşim alanlarında gözle görülür bir artış yaşanması Anadolu'dan İstanbul'a yaşanan göç dalgasının bu saha üzerinde etkisini ortaya koymaktadır. Sonraki yıllarda bu yerleşimler yoğunlaşmış, dolayısı ile 1996 ve 2004 yıllarında 3. derece yerleşim alanlarının oranları düşmüştür.

Şekil 4. 1987, 1996 ve 2004 Yıllarında Arazi Kullanımları Arasındaki Değişimin Oransal Dağılımı.

Figure 4. Percentage of Land Use Change in 1987, 1996, and 2004.

1963'ten 2004'e kadar geçen süreç içinde konut ve sanayi alanlarının genişlemesi söz konusu sahadaki tarım alanlarını doğrudan etkilemiş ve % 48 oranında azalma yaşanmasına sebep olmuştur. Şu anda Küçükçekmece ve Büyükçekmece su havzaları sınırları içerisinde kalan sahada yoğun tarım alanları bulunmaktadır. Havzaların imara kapalı olması bu alanların korunmasında oldukça etkili bir rol oynamaktadır.

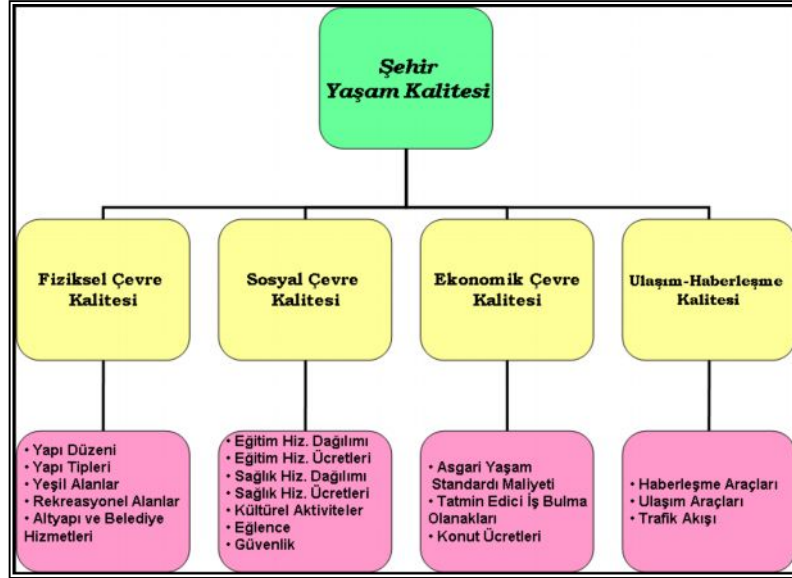
Topolojik olarak uygun alanların doygunluk noktasına yaklaştığı araştırma sahasında gerek sanayi yatırımları gerekse konut inşaatları

BÜYÜKÇEKMECE VE KÜÇÜKÇEKMECE GÖLLERİ ARASINDAKİ SAHANIN ARAZİ KULLANIM DEĞİŞİMLERİNİN ŞEHİR PLANLAMASI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

yavaşlamakla birlikte günümüzde devam etmektedir. Hadımköy'ün sanayi ve lojistik merkezi olarak İstanbul Büyükşehir Belediyesi 1/25000'lik imar planlarında yer alması sanayi yatırımcılarını buraya yönlendirmiştir. Her ne kadar Hadımköy çalışma sahasının dışında yer olsa da, araştırmaya sahasına yakınlığından ve bir takım şehirselle fonksiyonlar nedeniyle çalışma alanının bu bölgeye bağımlı olmasından dolayı, Hadımköy'de yaşanacak olan bir nüfus artışı söz konusu bu alanı doğrudan etkileyecektir (Karakuyu, 2008). Bir başka deyişle, gerek coğrafi bölge çalışmalarında gerekse şehir ve bölge planlama disiplini içerisinde her hangi bir alanın tek başına, çevresindeki muhtemel etkilerden bağımsız olarak ele alınamayacağı doğrusu göz önünde bulundurularak, Büyükçekmece ve Küçükçekmece arasındaki sahanın planlanmasında Hadımköy beldesinde yaşanan gelişmeler dikkate alınmalıdır.

1980'lerden itibaren şehrin batı yakasına doğru gerçekleşen nüfus hareketinden, önce Küçükçekmece İlçesi ardından da belli bir zaman periyodunda yazlık ve mesire alanları olarak değerlendirilen Avcılar ve Büyükçekmece ilçeleri etkilenmiştir. Alanın büyük bir bölümünde hızlı büyümenin en büyük dezavantajı olan plansız yerleşmenin çevre kalitesi üzerinde ciddi biçimde etkisi görülmektedir. Yanlış arazi kullanımları araştırma sahasının genelinde yaşam kalitesini düşürürken, diğer taraftan yeni yapılaşmalar için problemler yaşanmaktadır. Özellikle okullar, sağlık merkezleri, oyun alanları ve benzeri sosyal kullanım alanları için gerekli arazi bulmakta ciddi zorluklarla karşılaşmaktadır (Türkoğlu, 1997). Geçmiş dönemlerde farklı noktalarında gelişen sanayi ve endüstri alanları günümüzde yaşam alanları ile iç içe bulunmaktadır. Bunun yanında alanın plansız gelişimi doğal ortamı da olumsuz etkilemiştir. Bu alandaki başlıca problemler; farklı yerleşim tiplerinin iç içe geçmesi nedeniyle karşılaşılan kültürel çatışma ve sosyal statü farklılıkları, ulaşım için harcanan zaman çokluğu ve maliyet yüksekliğinden dolayı sosyo-kültürel imkânlardan yararlanılamaması, plansız kentleşmeden kaynaklanan yanlış arazi kullanımları, arazinin ihtiyaca yönelik kullanılamaması, yerleşim alanları ile sanayi ve endüstri alanlarının iç içe bulunmasından kaynaklanan düşük çevre kalitesi şeklinde sıralanabilir.

Ülengin'in ortaya koyduğu şehirselle yaşam kalitesi kriterleri (Şekil 5) ile analiz sonuçları bir araya getirildiğinde, çalışmanın başlangıcında öngörülen sonuçlara ve araştırma sorularına aranan cevaplara rahatlıkla ulaşılmıştır.

Şekil 5. Şehir Yaşam Kalitesi Modelinin Hiyerarşik Yapısı (Ülengin, 1999).

Figure 5. The Hierarchical Structure of the Urban Quality of Life Model.

Araştırma sahası yoğun yerleşimin ağırlıklı olduğu bir alandır. 2. derece yerleşim alanları ile sanayi ve ticaret merkezleri birbirine yakın oranda alana sahiptirler (Şekil 2). Seyrek yerleşim daha çok kırsal alanlarda yazlık mahiyetindeki konutlarda ve arsa fiyatlarının ucuz olduğu yerlerde görülmektedir. Yapı tipi olarak Beylikdüzü civarında site alanları ve yüksek katlı binalara, Avcılar ve Büyükçekmece ilçe merkezlerinde ortalama 4-6 katlı apartmanlara, diğer beldelerde ise orta ve düşük kalitedeki binalara rastlanmaktadır. Alkent 2000 ve Pelikan Hill gibi kendi içinde yapılaşan alanlarda ise yüksek kalitede müstakil evler mevcuttur. Yeşil alanlar, Büyükçekmece ve Küçükçekmece gölleri kıyılarındaki sınırlı alanlarda yer alırken, yine Büyükçekmece ve Avcılar sahil şeritleri belediyeler tarafından yapılan düzenlemelerle rekreasyon alanları olarak hizmet vermektedir. Araştırma sahasının tamamına ilk kademe belediyeleri, ilçe belediyeleri ve İstanbul Büyükşehir Belediyesi tarafından altyapı hizmeti ve sosyal hizmetler verilmektedir.

Sosyal çevre ele alındığında, Büyükçekmece’de özel ve resmi olmak üzere toplam 68 adet ilk ve orta dereceli okul ile 2 devlet hastanesi ve 3 özel hastane; Avcılar’da da toplam 38 ilk ve orta dereceli okul bulunmaktadır. Bununla birlikte Avcılar’da devlet hastanesi olmayıp, küçük bir semt

BÜYÜKÇEKMECE VE KÜÇÜKÇEKMECE GÖLLERİ ARASINDAKİ SAHANIN ARAZİ KULLANIM DEĞİŞİMLERİNİN ŞEHİR PLANLAMASI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

polikliniği ile 6 özel hastane bulunmaktadır. Araştırma sahasında bulunan özel sağlık kurumlarının ücretleri orta ve düşük gelirli halk için yüksektir. Bu hastaneler, alternatif olmadığından dolayı bu durumu değerlendirmektedirler. Son dönemde devlete bağlı sosyal güvenlik kurumları ile yapılan anlaşma, özel sağlık kurumlarından halkın bütün kesiminin yararlanması açısından kısmi bir iyileştirme getirmiş olsa da, donanımlı bir devlet hastanesine gereksinim oldukça fazladır.

Kültürel ve rekreasyonel faaliyetler açısından araştırma sahası son derece renklidir. Özellikle yaz aylarında yerel yönetimlerin katkıları ile gerçekleştirilen festivaller, açık pazarlar ve konserler bu faaliyetlerin başında gelmektedir. Büyükçekmece ve Avcılar sahil şeritlerinin eğlence ve rekreasyon alanı olarak önemi gün geçtikçe artmaktadır. Bunun yanında sayıları hızla artan büyük alışveriş merkezleri son derece önemli cazibe noktalarıdır.

Gelir grupları bakımından araştırma sahasının tamamında bir genelleme yapmak ve ortak bir sonuca varmak zordur. Çok geniş bir alana sahip olan araştırma sahasında birbirinden farklı gelir gruplarından insanlar ikamet etmektedir. Sanayi kuruluşlarında çalışan kişiler genel olarak buralara yakın olan Kıraç, Esenyurt, Yakuplu ve Firuzköy civarını ikametgâh olarak seçmektedirler. Son 10 yıl içerisinde özellikle gayrimenkul piyasasında ciddi bir pazar halini alan Beylikdüzü orta gelirli gruba hitap etmektedir. Akçaburgaz mevkiinde (Hadımköy Yolu üzeri) yerleşen Alkent 2000, Pelikan Hill, Gürpınar beldesinde ve İhlas Marmara sitesindeki müstakil yapılar ise yüksek gelir gruplarının ikamet ettiği alanlardır. Bunların dışında Büyükçekmece ve Avcılar merkezleri itibarıyla son derece heterojen bir yerleşim söz konusudur.

Araştırma sahasının tamamına E-5 karayolu üzerinden İETT, özel halk otobüsleri ve uzun-kısa mesafeli dolmuş hatları ile ulaşım hizmeti verilmektedir. Ayrıca Avcılar ve Büyükçekmece sahillerinden deniz otobüsü seferleri düzenlenmektedir. Sabah İstanbul'a gidiş, akşamda İstanbul'dan dönüş istikametlerinde belli noktalarda yoğun trafik yaşanmaktadır. Noktasal tıkanıklıklar sanayi faaliyet alanları civarlarında büyük araçların trafikte olmasından kaynaklanmaktadır (Keçeli, 2007). Bunun yanında araştırma alanının yoğun bir yerleşim yeri olması nedeniyle kısa sürede, Mecidiyeköy'e bağlanan, Avcılar-Cevizlibağ metrobüs hattının Beylikdüzü ve Büyükçekmece'ye kadar uzatılması gerekmektedir.

Bu alanda yapılması gereken ilk iyileştirme Firuzköy, Avcılar ve Ambarlı'daki sanayi sitelerinin rehabilitasyonu ve desantirizasyonudur.

Özellikle Ambarlı dolun tesisleri, çevredeki konut alanları için çok büyük risk oluşturmaktadır. Kırac'taki sanayi tesislerinin çevresinde yapılacak iyi bir çevre düzenlemesi ve peyzaj çalışması ile iç kesim yolun diğer tarafında bulunan konut alanlarından ayrılabilir (Keçeli, 2007). Bu çalışma, çevre kalitesi bakımından kesin bir çözüm olmasa bile görüntü ve gürültü kirliliği bakımından azaltıcı bir etki gösterebilir. Birbirine yakın ama farklı yapı tiplerinin hakim olduğu alanlarda (Yakuplu beldesi gibi) bina dış cephelerinde yapılacak iyileştirmeler ile çevreyle uyum sağlanabilir. Büyükçekmece ve Küçükçekmece gölleri kıyılarında çok daha geniş ve kontrollü yeşil alanlar düzenlenebilir.

Avcılar ilçesinin E-5 karayolunun kuzeyinde kalan bölümü, Esenyurt, Kırac ile Yakuplu beldeleri için kültürel ve sosyal yatırımlar yapılması, araştırma sahasındaki yerleşim kalitesinin artırılması için gereklidir. Bunun yanında bu saha içerisinde kısa mesafeli trafikte rahatlama sağlamak amacıyla topografyanın uygun olduğu alanlarda bisiklet yolları düzenlenebilir. Nüfusunun hızlı artışı göz önünde bulundurularak eğitim ve sağlık yatırımları artırılmalı, planlamalarda nüfusun dağılışı göz önünde bulundurulmalıdır.

Bütün bunların yanında sahanın hem heyelan ve hem de deprem bakımından çok riskli bir alan olduğu göz önünde bulundurularak planlamaların yapılması gerekmektedir (Demirci, 2001). Araştırma sahası içerisinde özellikle Gürpınar, Büyükçekmece'nin doğusu ve Yakuplu çevresi heyelan bakımından çok riskli alanlar olup, Avcılar, Beylikdüzü ve Gürpınar deprem bakımından çok riskli alanlardır.

KAYNAKLAR

- Avcılar Kaymakamlığı, (2008). İlçenin Tarihi.
<http://www.avcilar.gov.tr/ilcemiz/tarihce.htm>, 02.04.2008.
- Büyükçekmece Kaymakamlığı, (2008). Büyükçekmece Hakkında.
<http://www.buyukcekmece.gov.tr>, 01.04.2008.
- Demirci, A., (2001). Types and Distribution of Landslides in the Eastern Parts of Büyükçekmece Lake, Using GIS. Unpublished Master of Arts in Geography thesis, Fatih University, İstanbul, Türkiye.
- Doğanay, H. (1997). Türkiye Beşeri Coğrafyası. MEB Yayınları, No:2982, Bilim ve Kültür Eserleri Dizisi No: 877, Eğitim Dizisi: No: 10, İstanbul.
- DİE, 1935, 1965, 1990, 1997, 2000, Genel Nüfus Sayım Sonuçları.

BÜYÜKÇEKMECE VE KÜÇÜKÇEKMECE GÖLLERİ ARASINDAKİ SAHANIN ARAZİ KULLANIM DEĞİŞİMLERİNİN ŞEHİR PLANLAMASI AÇISINDAN DEĞERLENDİRİLMESİ

- Göney, S., (1977). Şehir Coğrafyası: Yerleşme Coğrafyası. Cilt:1 İstanbul Üniversitesi, Edebiyat Faültesi Yayınları, No: 2274, Yay. No: 91, İstanbul.
- Karakuyu, M., (2008). Hadımköy: Beşeri ve Ekonomik Coğrafya Özellikleri ve Kentleşme Süreci (İstanbul'un Sanayi ve Lojistik Merkezi), Hadımköy Belediyesi Bilmsel Kültür Yayınları, İstanbul.
- Karpat K. H., (2003). Türkiye'de Toplumsal Dönüşüm, İmge Kitabevi, Türkiye
- Kara, F., (2007). An Investigation of Recreational Behaviors and Development of A Sustainable Recreational Plan in Istanbul. Unpublished Master of Arts in Geography Thesis, Fatih University, Istanbul, Türkiye.
- Kaya S., Curan P. J., (2005). Monitoring Urban Growth on the European Side of the İstanbul Metropolitan Area: A Case Study, International Journal of Applied Earth Observation and Goeinformation, 18-25, Elsevier.
- Keçeli, A., (2007). A GIS Based Analysis of the Effects of Neighbouring Land Use on the Traffic Congestion on Connector Roads, Master Tezi, Fatih University, Istanbul, Türkiye.
- Resmi Gazete, (2008) 5747 sayılı Büyükşehir Belediyesi Sınırları İçerisinde İlçe Kurulması ve Bazı Kanunlarda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun. <http://rega.basbakanlik.gov.tr>, 21.04.2008.
- TUİK, (2008). Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi Sonuçları: İstanbul İlinin ilçelere göre şehir ve köy nüfusları. <http://www.tuik.gov.tr/>, 29.03.2008.
- Tümertekin E., (1997). İstanbul Şehrinin Coğrafi Anatomisi. Kent Gündemi Dergisi, TMMOB Şehir Plancıları Odası Yay., Yıl:1, Sayı:1, İstanbul.
- Tümertekin E., Özgüç, N., (2006). Beşeri Coğrafya: İnsan, Kültür, Mekân. Çantay Kitapevi, İstanbul.
- Türkoğlu H.D., (1997). Residents Satisfaction of Housing Environments: the Case Study of İstanbul, Landscape and Urban Planning. Volume 39, Issue 1, December 1997, Pages 55-67, Elsevier.
- Ülengin B., Ülengin F., Güvenç, Ü., (2001). A Multidimensional Approach to Urban Quality of Life: The Case of İstanbul. European Journal of Operational Research, Volume: 130, ss. 361-374, Elsevier.